

การศึกษาชาติหรือโครงการศึกษามุ่งจะฝึกหัดคนเพื่อใช้ในราชการเท่านั้น เพราะในเวลานั้น กิจการของรัฐเริ่มขยายตัวมากขึ้น

ระยะเวลาต่อมาเมื่อมีผู้สนใจเข้ารับการศึกษามากขึ้นตำแหน่งหน้าที่ราชการไม่เพียงพอกับจำนวนคนที่ประสงค์จะเข้ารับราชการ รัฐบาลจึงได้เปลี่ยนจุดมุ่งหมายของการศึกษา โดยการขยายการศึกษาออกไปให้กว้าง เพื่อให้พลเมืองมีความรู้ในการทำมาหาเลี้ยงชีพได้ตามควรแก่สภาพของตน จะเห็นได้จากในปี พ.ศ. 2464 ได้มีพระราชบัญญัติประถมศึกษาเกิดขึ้น โดยมีความมุ่งหมายที่จะให้เด็กที่อยู่ในวัยเล่าเรียนได้เรียนอยู่ในโรงเรียนประถมศึกษาจนจบเท่าที่บังคับ ต้องเรียนจนจบประถมศึกษาปีที่ 5 และให้เรียนวิชาเพาะปลูกร้อยละ 90 เศษ นอกนั้นให้เรียนวิชาพาณิชยกรรมหรือหัตถกรรมโดยเฉพาะ ซึ่งเป็นอาชีพหลักของคนไทย จึงมุ่งหวังให้คนได้กระจายกันไปทำงาน จะได้ไม่มุ่งเพื่อเป็นเสมียนเพียงอย่างเดียว

ความมุ่งหมายของการศึกษาจึงได้เปลี่ยนแนวทางไปจากเดิม จากมุ่งหมายที่จะให้เข้ารับราชการ เป็นการมุ่งเพื่อให้มีความรู้เพื่อประกอบอาชีพตามอัธยาศัยตามสภาพแห่งตน ดังนั้นจึงได้มีการเพิ่มการศึกษาวิชาหาเลี้ยงชีพไปในการเรียนด้วยได้แก่ วิชาหัตถกรรม กสิกรรม พาณิชยกรรม การแพทย์ ครุ และวิชาเสมียน

7. สมัยการปกครองระบอบประชาธิปไตย (พ.ศ. 2475 - 2519) ในปี พ.ศ. 2475 ประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย คณะราษฎรซึ่งเป็นผู้เปลี่ยนแปลงการปกครองได้เร่งทำนุบำรุงการศึกษา และถือหลักว่าถ้าประชาชนมีการศึกษาแล้ว จะนำมาซึ่งความเจริญรุ่งเรืองของประเทศ ดังนั้นเมื่อได้จัดตั้งคณะรัฐบาลแล้ว ได้มีการตั้งกรมการศึกษาขึ้นมาเพื่อวางแผนการศึกษา สำหรับแผนการศึกษาในช่วงระยะเวลา พ.ศ. 2475 - 2519 นั้นมีอยู่ 4 ฉบับคือ แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2475 แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2479 แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2494 และแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2503 สำหรับแผนการศึกษาชาติภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา ระบุความมุ่งหมายไว้อย่างชัดเจน และความมุ่งหมายที่ปรากฏในทุกแผนฯ คือมุ่งให้พลเมืองมีโอกาสได้รับการศึกษาเพื่อให้เป็นพลเมืองดี

8. สมัยปัจจุบัน ความมุ่งหมายของการศึกษาในปัจจุบันซึ่งกล่าวไว้ในแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2535 มีดังนี้

การศึกษาเป็นกระบวนการที่ทำให้มนุษย์สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองสามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีสันติสุข และสามารถเกื้อหนุนการพัฒนาประเทศได้อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงในทุก ๆ ด้านของประเทศ โดยนัยดังกล่าว ความมุ่งหมายของการจัดการศึกษาจึงเน้นการพัฒนาบุคคลใน 4 ด้านอย่างสมดุลและกลมกลืนกัน คือ

1. ด้านปัญญา บุคคลที่ได้รับการศึกษาพึงเป็นผู้มีปัญญา คือ รู้จักเหตุและผล รู้จักแยกแยะผิดชอบ ชั่วดี คุณและโทษ สิ่งไม่ควรกระทำและไม่ควรกระทำบนพื้นฐานของความจริง รู้จักแก้ไขปัญหาได้อย่างฉลาดและรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและหลากหลาย มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และใฝ่เรียนใฝ่รู้เพื่อความก้าวหน้าทางความรู้และวิทยาการต่าง ๆ รู้คุณค่าของภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของสังคมไทย และรู้จักเลือกรับวิทยาการและวัฒนธรรมจากภายนอก

2. ด้านจิตใจ บุคคลที่ได้รับการศึกษาพึงรู้จักฝึกฝนจิตใจของตนให้มีความเจริญงอกงามทางคุณธรรม ได้แก่ มีความละเอียดต่อการกระทำผิด รู้จักควบคุมตนเองให้ประพฤติตามกรอบความถูกต้องที่ดีงาม มีศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ รู้จักพอ มีสมาธิและมีความอดทนหนักแน่นอันจะเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติหน้าที่ การงาน และการดำรงชีพ

3. ด้านร่างกาย บุคคลที่ได้รับการศึกษาพึงมีร่างกายที่เจริญเติบโตเหมาะสมกับวัย รู้จักดูแลรักษาสุขภาพอนามัยของร่างกายทั้งของตนเองและสมาชิกในครอบครัว และสามารถพัฒนาสมรรถภาพของร่างกายให้เหมาะสมกับการงานและอาชีพ

4. ด้านสังคม บุคคลที่ได้รับการศึกษาพึงมีพฤติกรรมทางสังคมที่ดีงาม ทั้งในการทำงานและการอยู่ร่วมกันในครอบครัว องค์กร และสังคม รู้จักการช่วยเหลือเกื้อกูลประโยชน์แก่กันและกันโดยไม่เห็นแก่ตัว มีความสามารถและทักษะในการติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่น สามารถใช้ภาษาไทยได้อย่างถูกต้องเหมาะสม รวมทั้งสามารถใช้ภาษาต่างประเทศเพื่อการติดต่อสื่อสารกับนานาประเทศได้ สามารถธำรงรักษาเอกลักษณ์และวัฒนธรรมที่ดีงามของไทย ตระหนักและปฏิบัติตามสิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบที่พึงมีต่อผู้อื่น ต่อสังคม และต่อมวลมนุษยชาติ มีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาและสร้างสรรค์สังคมให้มีสันติสุข รู้จักและเคารพในสิทธิและเสรีภาพ

ของตนเองและผู้อื่นตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักใช้และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดี ตลอดจนร่วมส่งเสริมบทบาทของประเทศในประชาคมโลกในทางที่เหมาะสม

1.3 ความสำคัญของการศึกษา

ปัจจัยที่สำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้ประเทศชาติมีความเจริญทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและการเมือง คือ ประชากรของประเทศมีความรู้ ความสามารถ หรือเป็นประชากรที่มีคุณภาพ การที่ประชากรจะมีความรู้ได้นั้นต้องขึ้นอยู่กับพื้นฐานของการศึกษา การศึกษาจึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และประเทศชาติเป็นอย่างยิ่ง

ปฏิญญา สารธร (2523 : 21 - 22) กล่าวถึงความสำคัญของการศึกษาสรุปได้ดังนี้

1. การศึกษามีบทบาทสำคัญต่อการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของพลเมืองในชาติ
2. การศึกษาช่วยวางรากฐานของชาติ โดยนำความรู้ความเป็นไปในอดีตมาผสมผสานกับปัจจุบัน เพื่อวางพื้นฐานอนาคตของชาติให้แก่อนุชนรุ่นหลัง
3. การศึกษาถ่ายทอดค่านิยม เจตคติ วัฒนธรรม และอารยธรรมของบรรพบุรุษให้แก่อนุชน
4. การศึกษาให้ความรู้ในการประกอบอาชีพทุกด้าน และให้การฝึกอบรมวิธีการดำรงความเป็นชาติ เป็นประเทศแก่อนุชน เพื่อประเทศชาติจะดำรงอยู่ตลอดไปในอนาคต
5. การศึกษาช่วยดำรงค่านิยม เจตคติ และความเชื่อในศาสนา วัฒนธรรม และประเพณีของชาติไว้ และช่วยดำรงรูปแบบของสังคมและวิธีการปกครองบ้านเมือง ไม่ว่าจะการปกครองแบบใด ๆ ก็ตาม ทุกประเทศล้วนแต่ได้ใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือเพื่อการนี้ทั้งสิ้น
6. การศึกษาส่วนหนึ่งเป็นกระบวนการปรับตัว ซึ่งชี้้นำให้สมาชิกของสังคมที่มารับการศึกษารู้จักปรับตัวให้กับสังคมหรืออยู่ในสังคมได้โดยสันติ และมีความสุข ไม่เป็นภัยต่อสังคมและไม่เป็นภัยต่อตนเอง
7. การศึกษามีบทบาทสำคัญยิ่งต่อความอยู่รอดปลอดภัย และความมั่นคงของประเทศชาติ

ลิน ทวีกุล (2533 : 25 - 26) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการศึกษาไว้ดังนี้

1. สร้างความสำนึกในการเป็นชาติร่วมกัน ความเป็นครอบครัว และการเป็นส่วนหนึ่งของมนุษยชาติ

2. ช่วยให้คุณคนเข้าใจ และกระตือรือร้นที่จะมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศชาติ รู้จักสิทธิหน้าที่ของตน รู้จักรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม มีวินัยและเคารพกฎหมายบ้านเมือง

3. เสริมสร้างความรู้ ความสามารถแก่บุคคล และกลุ่มชนที่อยู่ร่วมในสังคมเดียวกันให้สามารถสื่อสารเข้าใจกันได้ รวมทั้งให้สามารถแก้ไขข้อขัดแย้ง และปัญหาต่าง ๆ โดยสันติวิธี

4. ปลูกฝังให้คุณคนยึดมั่นในความสุจริต ความยุติธรรม และความเสมอภาคในสังคม

5. เสริมสร้างให้คุณคนมีสุขภาพดี ทั้งทางร่างกายและจิตใจ มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความคิดริเริ่มและใช้ความสามารถให้เกิดผลดีต่อสังคมส่วนรวม โดยลดความเห็นแก่ตัวและความคิดที่จะเอาตัวรอดตามลำพัง

6. เสริมสร้างความรู้ ความสามารถ และค่านิยมในการประกอบอาชีพที่เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริง ให้อุบัติใช้จ่ายอย่างประหยัดและรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

7. เสริมสร้างให้คุณคนมีความรู้ เข้าใจในธรรมชาติ สังคม ศิลปวัฒนธรรม และวิทยาการต่าง ๆ ที่มีการเปลี่ยนแปลงก้าวหน้าอยู่เสมอ แล้วรู้จักนำความรู้นั้นมาใช้ในทางสร้างสรรค์พร้อมกันนั้นรู้จักนำความเปลี่ยนแปลงในสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นมาใช้เป็นประโยชน์ทั้งแก่บุคคล สังคม และธรรมชาติ

8. ส่งเสริมให้คุณคนรักอิสรภาพ รักการแสวงหาความจริงและมีแบบอย่างการดำรงชีวิตที่ดีขึ้น

9. ให้อุบัติใช้รู้จักใช้และสงวนทรัพยากรธรรมชาติและสาธารณสมบัติ

10. ให้อุบัติใช้มีความศรัทธาในศาสนาที่ตนนับถือ มีศีลธรรม คุณธรรม และค่านิยมที่ดีงาม

ดังนั้น พงจะสรุปความสำคัญของการศึกษาไว้ดังนี้

1. การศึกษาช่วยขัดเกลาให้คนในสังคมละอายต่อบาป ละความเห็นแก่ตัว เป็นพลเมืองดี มีสติสัมปชัญญะ

2. การศึกษาช่วยให้มีความรู้ ความชำนาญในการประกอบอาชีพ

3. การศึกษาช่วยอบรมบ่มนิสัยให้มีคุณสมบัติที่ดี เช่น ขยัน อดทน ซื่อสัตย์ ประหยัด พึ่งตนเอง ภาคภูมิใจในศักดิ์ศรีของตนเอง ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้เป็นกลุ่ม เป็นคณะ เป็นหมู่
4. การศึกษาช่วยให้เคารพกฎหมาย ระเบียบปฏิบัติ และปฏิบัติตามสิทธิหน้าที่ของตนเอง
5. การศึกษาช่วยให้เกิดความสำนึกที่จะรักษาความมั่นคงเสถียรภาพ เอกราชของประเทศไทย
6. การศึกษาช่วยให้รู้คุณค่าของศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีของชาติ
7. การศึกษาช่วยให้เกิดความสำนึกเห็นประโยชน์และคุณค่าของสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ สาธารณสมบัติ เพื่อจะได้พยายามใช้อย่างประหยัด และทำนุบำรุงรักษาให้สูญเสียน้อยที่สุด และรักษาไว้ให้คงสภาพเดิม
8. การศึกษาช่วยให้ดำเนินชีวิตอย่างสงบสุข รู้จักรักษาสุขภาพอนามัยส่วนตนและชุมชน รู้จักใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ สามารถนำข้อคิด ข้อปฏิบัติจากศาสนาที่ตนนับถือมาใช้ในการดำเนินชีวิต
9. การศึกษาช่วยให้เตรียมบุคคลในสังคมให้สามารถเผชิญปัญหาและเหตุการณ์ใหม่ ๆ ด้วยปัญญา

(วิไล ตั้งจิตสมคิด, 2539 : 35 - 36)

1.4 ลักษณะของการจัดการศึกษา

เมื่อมองย้อนหลังไปในอดีตแล้วหันกลับมาพิจารณาปัจจุบัน ทำให้เห็นสภาพการจัดการศึกษาในหลายศตวรรษที่ผ่านมาว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงแบบวิวัฒนาการทั้งสิ้น การเปลี่ยนแปลงแบบวิวัฒนาการนี้เป็นไปในลักษณะของกระบวนการปรับตัวให้เข้ากับวิถีทางแห่งชีวิตแบบต่าง ๆ และสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน ดังนั้นจากลักษณะของการจัดการศึกษาของมนุษย์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จัดเป็น 3 ลักษณะคือ

1. การจัดการศึกษาเพื่อกลุ่มอภิสิทธิ์ชน (Elitism)
2. การจัดการศึกษาเพื่อผู้มีความสามารถ (Meritocracy)
3. การจัดการศึกษาเพื่อความเสมอภาคให้แก่คนทั่วไป (Egalitarianism)

แฮนเดอร์สันและแฮนเดอร์สัน (Henderson & Henderson, 1975 : 44 - 47) ได้เขียนว่า ในช่วงแรกการจัดการศึกษาเพื่อให้นักลุ่มอภิสิทธิ์ชนหรือชนชั้นสูงเท่านั้น ประชาชนทั่วไปไม่มีโอกาสเข้ารับการศึกษาดูเฉพาะการศึกษาในระดับสูง (Higher Education) หรือในมหาวิทยาลัย ต่อมาถึงความสามารถของบุคคลเป็นหลัก ซึ่งความคิดในแนวนี้ได้รับการสนับสนุนอย่างมากจนถึงปี ค.ศ.1960 และในช่วงต่อมาแนวความคิดนี้ได้ถูกกลืนไปกับความคิดเห็นของ Egalitarianism ซึ่งสนับสนุนการเปิดโอกาสให้คนทั่ว ๆ ไปได้รับการศึกษาในระดับสูง ปรัชญาความคิดนี้มีผลหรืออิทธิพลในด้านการส่งเสริมการศึกษาในปัจจุบันมาก

การจัดการศึกษาในอดีตจนถึงปัจจุบัน จัดเป็น 3 ลักษณะคือ

1. การจัดการศึกษาเพื่อกลุ่มอภิสิทธิ์ชน (Elitism)

Elite หมายถึง ความเป็นผู้นำ โดยนัยทั่วไป หมายถึง บุคคลที่เลือกเฟ้นมาอย่างดีแล้ว คำว่า Elite เริ่มต้นจากอาชีพหนึ่งในประเทศฝรั่งเศส ซึ่งความหมายในครั้งสุดท้ายหมายถึง ส่วนที่เลือกสรรแล้วหรือสินค้าชั้นสูงที่นำมาเสนอขาย (The choice part of flower of goods offered for sale) ต่อมาในศตวรรษที่ 18 คำว่า Elite มีความหมายกว้างไปอีก หมายถึง ความแตกต่าง (distinction) ในปัจจุบันความหมายของคำนี้ขยายกว้างออกไปอีกเพราะมีการนำไปใช้มากขึ้น ความหมายจาก choiceness จึงกลายเป็น eminence ซึ่งหมายถึงความสูงเด่นของบุคคลในสังคม

สาเหตุที่ต้องมี Elite นั้น ในทุกสังคมตั้งแต่สังคมครอบครัว สังคมเกษตรกรรม สังคมอุตสาหกรรม ตลอดจนองค์การอื่น ๆ ในสังคม สิ่งแรกที่เกิดขึ้นคือ ความต้องการบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่มีอำนาจหรือมีความฉลาดกว่าหลายคนในกลุ่มเดียวกันมาเป็นผู้คุ้มครองดูแลและช่วยเหลือบุคคลที่อ่อนแอกว่า บุคคลเช่นนี้จะกลายมาเป็นหัวหน้ากลุ่มของเขา และในที่สุดเขาจะเป็นตัวแทนในการบ่งบอกคุณค่าและทัศนคติของสังคมของเขา

หัวหน้ากลุ่มอาจเป็นบุคคลที่มีความรู้ความสามารถสูงกว่าทุกคนในกลุ่ม เมื่อมีเหตุการณ์ใด ๆ เกิดขึ้น เขาก็จะเป็นผู้นำในการแก้ปัญหาหรือต่อสู้กับปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมนั้น เมื่อนานเข้าคุณความดีที่เขาสร้างขึ้นก็จะผลักดันให้ทุกคนเคารพนับถือและยำเกรง และยกย่องให้เป็นบุคคลสำคัญของสังคม และศักดิ์ฐานะที่ยกให้นี้จะสืบต่อไปให้บุคคลรุ่นต่อไปในตระกูล

ของเขา และครองความมีอำนาจในสังคมนั้นไว้ต่อมาเรื่อย ๆ ที่เขายังมีอำนาจอยู่ และอาจจะหมดไปเมื่อมีผู้เก่งกล้าหรือมีความสามารถมากกว่ามาแทน

ความหมายของ Elite โดยสรุปคือ บุคคลซึ่งเป็นที่ยอมรับกันว่ามีฐานะสูงในสังคมหนึ่ง โดยเฉพาะผู้มีอำนาจสูงสุดในสังคมหรือผู้มีสิทธิพิเศษในสังคมมากที่สุด เราเรียกว่าบุคคลนั้นเป็นผู้มีลักษณะของ "Elite" กล่าวอีกนัยหนึ่ง Elite คือชนชั้นสูงนั่นเอง ในกรณีที่บุคคลมี Elite จะต้องประกอบด้วยตำแหน่งการงานที่มีความรับผิดชอบกิจการสังคมของเขาเป็นพิเศษด้วย

Elite จึงประกอบด้วยบุคคลซึ่งเป็นผู้ที่รู้จักกันดี และถูกยอมรับให้เป็นผู้นำในการงานหนึ่ง ๆ เช่น ผู้นำทางการเมือง ผู้นำทางธุรกิจ ผู้นำทางศิลปกรรม ผู้นำทางวิทยาศาสตร์ และผู้นำทางศาสนาพิธีการ ผู้นำเหล่านี้เป็นผู้มีอิทธิพลสำคัญในการที่จะเป็นผู้เปลี่ยนแปลงทัศนคติกลุ่มกับทั้งเป็นผู้กำหนดคุณค่าทางสังคมด้วย

สรุปได้ว่า Elite หมายถึง

1. อิทธิพลและบารมี หรือเกียรติที่ยกให้แก่บุคคลตามลำดับชั้นต่าง ๆ ในสังคม
2. ตำแหน่งสูงสุดภายในอำนาจแห่งหน้าที่การงานของบุคคล

(ไพบูลย์ ช่างเรียน, 2516 : 116 - 117)

ในบทนำของวารสารศึกษาศาสตร์สาร (2523 : 1 - 4) ได้กล่าวว่า สำหรับการศึกษาที่จัดให้แก่พวก Elite นั้นเป็นการศึกษาที่แยกกลุ่มหัวกะติของสังคมออกจากคนส่วนใหญ่ มุ่งกะเกณฑ์ "คนที่ดีที่สุด" เข้าเป็นสมาชิกตามที่ได้กำหนดไว้ ดังนั้น โรงเรียนจึงทำหน้าที่เสมือนตะแกรง เริ่มจากชั้นประถม กลั่นกรองขึ้นไปตามลำดับ เพื่อจะเลือกสรรกลุ่มหัวกะติสำหรับอนาคต ส่วนการศึกษาในระดับสูงหรือชั้นมหาวิทยาลัยนั้น ถือกันว่าเป็นสถาบันทางการศึกษาของอภิสิทธิ์ชน ผู้ถือกำเนิดเกิดในตระกูลสูงและร่ำรวยมั่งคั่งเท่านั้น โดยจะเห็นได้ว่า บทบาทของมหาวิทยาลัยจะถูกกำหนดให้สนองความต้องการของกลุ่มชนที่กุมอำนาจทางเศรษฐกิจการเมือง และวัฒนธรรมของยุคนั้นสมัยนั้นเสมอ ในสมัยกรีกและโรมันโบราณ มหาวิทยาลัยเป็นแหล่งเพาะปัญญา และหลอมจิตใจชนชั้นสูง วิชาที่สอนก็เป็นวิชาชีพชั้นสูง (Professionals) เช่น การเมือง กฎหมาย และแพทย์ สำหรับพวกผู้ดีเหล่านั้นเท่านั้น จะไม่สอนวิชาชีพชั้นต่ำ (Crafts) อันเป็นวิชาทำมาหากินของสามัญชนเลย ในยุคมีมหาวิทยาลัยเป็นแหล่งเตรียมคนให้เป็นพระ

และเป็นขุนนางอันเป็นชนชั้นปกครองสมัยนั้น การฟื้นฟูศิลปวิทยาการของกรีกและโรมันในยุคต่อมา ได้ทำให้การศึกษาเกี่ยวกับมนุษย์และชีวิตปัจจุบันเฟื่องฟูขึ้นมาแทนที่ การศึกษาเกี่ยวกับพระเจ้าและชีวิตในโลกหน้า แต่การสอนมุ่งสอนแต่วิชามนุษยศาสตร์ (Humanities) เพื่อความเป็นมนุษย์เพียงอย่างเดียว ทำให้การเรียนการสอนในมหาวิทยาลัยเป็นเรื่องของชนชั้นสูงเพียงหยิบมือหนึ่ง ไม่สอดคล้องแม้แต่กับความต้องการของชนชั้นกลาง ซึ่งเกิดขึ้นในยุคนั้น อันได้แก่ พวกพ่อค้า นายธนาคาร และพวกช่างฝีมือต่าง ๆ ในยุคปฏิรูปศาสนา แม้แต่การศึกษามวลชน (Mass or Universal Education) จะเกิดขึ้นและได้รับการสนับสนุนอย่างกว้างขวาง แต่มหาวิทยาลัยยังคงเป็นเรื่องของชนชั้นปกครองเท่านั้น มหาวิทยาลัยเพ็งยัดประโยชน์ (Utility) เป็นหลักสำคัญในการจัดหลักสูตร เมื่อวิทยาศาสตร์เริ่มเจริญขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ 17 ชนชั้นกลางเริ่มมีอำนาจทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมในสมัยนี้ ฉะนั้นประโยชน์ที่ใช้เป็นกฎเกณฑ์จึงเป็นประโยชน์ของชนชั้นกลางเท่านั้น การปฏิบัติอุตสาหกรรมและการปฏิบัติประชาธิปไตยในคริสต์ศตวรรษที่ 18 ส่งผลให้ชนชั้นกลางมีอำนาจเด็ดขาดในยุโรปและอเมริกา

นอกจากนี้ประเทศหลายประเทศต่างก็ได้ก้าวไปสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรม ความก้าวหน้าในด้านอุตสาหกรรมมีผลโดยตรงต่อความก้าวหน้าทางการศึกษา เมื่อการปฏิบัติอุตสาหกรรมได้ขยายตัวไปยังประเทศต่าง ๆ หลายประเทศนั้น การปฏิวัติดังกล่าวได้เป็นแรงหนุนให้มีการขยายการศึกษามากขึ้น และยังเป็นเครื่องประกันได้ว่ากิจการอุตสาหกรรมมีแรงงานสำรองเพียงพอแก่ความจำเป็น และย่อมเป็นผลดีอีกอย่างหนึ่ง นั่นคือการเปิดหนทางให้แก่บรรดาประชาชนทั่วไปได้เข้าสู่การศึกษาชั้นสูงในมหาวิทยาลัย ซึ่งแต่เดิมมานั้นถือกันว่าเป็นสถาบันของพวกอภิสิทธิ์ชนผู้ถือกำเนิดเกิดมาในตระกูลสูงและร่ำรวยมั่งคั่งเท่านั้น

2. การจัดการศึกษาเพื่อผู้มีความสามารถ (Meritocracy)

Meritocracy เป็นระบบที่ถือเอาความสามารถเป็นหลัก (A system in which advancement is based on ability or achievement) คือถือว่าประชาชนที่มีความสามารถควร จะได้รับการศึกษา ในหนังสือเรื่อง Republic เพลโต (Plato) ได้กล่าวถึงความยุติธรรมทางการศึกษาไว้ว่า ความยุติธรรมทางการศึกษานั้น เป็นสิ่งซึ่งนำไปสู่การค้นหาค้นหาบุคคลที่มีความสามารถในแต่ละแขนง ซึ่งบุคคลเหล่านี้สามารถทำประโยชน์ให้แก่สังคมได้มากที่สุด โดยเพลโต (Plato) กำหนดว่านักเรียนที่มีความสามารถเป็นเลิศควรจะได้รับโอกาสในการเข้าศึกษามากที่สุด เพื่อจะ

ให้เห็นชัดเจนขึ้น เพลโต (Plato) ได้แบ่งสังคมออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ ระดับผู้ปกครอง (Guardians) ระดับนักรบหรือทหาร (warriors) และระดับช่างฝีมือหรือทาส (artisans) ขนทั้ง 3 ชั้นนี้เปรียบเสมือนโลหะ 3 ชนิดคือ ทอง เงิน และตะกั่ว เด็กที่มีความสามารถเป็นเลิศเทียบเคียงเสมือนทอง เด็กพวกนี้ควรจะได้รับโอกาสพิเศษในการศึกษา ส่วนเด็กที่มีความสามารถรองลงมา เปรียบเสมือนเงินและตะกั่วที่ควรจะได้รับโอกาสลดหลั่นกันไป ในกรณีที่เด็กมีความสามารถเป็นพิเศษแต่เกิดในครอบครัวซึ่งบิดามารดาไม่ได้มีความสามารถถึงระดับนั้น ก็ไม่ได้หมายความว่าเด็กคนนั้นจะถูกตัดสิทธิ์ในการศึกษาแต่อย่างใด ในทำนองเดียวกันเด็กที่มีได้มีความสามารถเท่าที่ควร แต่ปรากฏว่าเกิดในตระกูลชนชั้นปกครองหรือทหาร ก็ไม่ได้หมายความว่า เขามีสิทธิพิเศษในการเข้ารับการศึกษาในระดับสูงแต่อย่างใด

บางคนคิดว่าความคิดเห็นของเพลโต (Plato) นั้นควรใช้ในรูปกลับกัน คือแทนที่จะให้ผู้ที่มีความสามารถมากได้รับการศึกษา ก็ควรจะให้ผู้ที่มีความสามารถน้อยเป็นผู้ได้รับการศึกษา แทน เพราะพวกนี้มีความจำเป็นที่จะต้องได้รับการศึกษา ดังนั้นเราต้องแยกนโยบายการไม่กีดกันในด้านการศึกษา (Reverse discrimination) ออกเป็น 2 กรณีคือ

1. พวกที่มีความสามารถน้อยทางด้านปัญญาความรู้
2. พวกที่มีความสามารถน้อยเนื่องจากการถูกกีดกัน เพราะเป็นชนกลุ่มน้อยหรือเพราะฐานะทางด้านเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมที่เขาได้รับไม่ดีพอ

บรูบาชเชอร์ (Brubacher, 1978 : 56 - 67) ได้ตั้งข้อสังเกตว่า เราจะกำหนดได้อย่างไรว่า ผู้ใดมีความจำเป็นที่จะต้องได้รับการศึกษา สำหรับในกรณีแรกดูไม่ค่อยมีเหตุผลเท่าไรนักที่จะถือว่าบุคคลที่มีความสามารถเป็นผู้ที่สมควรจะได้สิทธิพิเศษในด้านการศึกษา แต่ถ้าเราถือตามกฎเกณฑ์ของสังคมแล้ว จะต้องคิดเสมอว่าทฤษฎีทางด้านความยุติธรรมของเพลโต (Plato) นั้นจะต้องมีสองสิ่งที่คู่กันไป สิ่งแรกคือการปรับปรุงความสามารถพิเศษของแต่ละบุคคล และอีกสิ่งหนึ่งก็คือการถือเอาประโยชน์ของสังคมส่วนรวมเป็นเกณฑ์ด้วย และนั่นก็หมายถึงว่าผู้ที่มีความสามารถมากคือพวกฉลาด ย่อมเป็นผู้ที่มีคุณค่าต่อสังคมมากกว่าผู้ที่มีความสามารถน้อย ซึ่งควรจะได้รับโอกาสในการศึกษาลดหลั่นกันไป

ในกรณีที่สอง พวกที่ได้รับผลกระทบกระเทือนเนื่องมาจากฐานะทางเศรษฐกิจและพวกที่ได้รับสิทธิน้อยกว่าพวกอื่น อย่างเช่น พวกชนกลุ่มน้อย เป็นต้น นโยบายการไม่กีดกัน เป็น

ความพยายามเพื่อที่จะแก้ไขข้อผิดพลาดในอดีต ทฤษฎีนี้ได้กล่าวว่า ผู้ที่ได้รับสิทธิน้อยกว่าพวกอื่น (minority) จะต้องได้รับโอกาสทางการศึกษามากขึ้น จนกระทั่งพวกพวกนั้นมีการศึกษาเท่าเทียมกับพวกอื่น ๆ บางคนอาจมีความเห็นว่ายโยบายการไม่กีดกันโดยเฉพาะทางด้านการศึกษานั้น ไม่ได้มีจุดมุ่งหมายที่จะชดเชยผลที่เกิดขึ้นในอดีต โดยเฉพาะความไม่ยุติธรรมที่พวกชนกลุ่มใหญ่ (majority) ที่มีต่อชนกลุ่มน้อย (minority) แต่เป็นความพยายามที่จะประกันว่าความยุติธรรมได้แผ่ออกไปสู่สังคมทั่วไป โดยเฉพาะในเรื่องนี้ก็คือ การศึกษาในปัจจุบันและในอนาคตที่จะตามมานั่นเอง ถ้าจะกล่าวกันอีกแง่หนึ่ง นโยบายการไม่กีดกันโดยเฉพาะทางด้านการศึกษาก็คือความพยายามที่จะสนับสนุนทฤษฎีด้านความยุติธรรมทางการศึกษาของพวกที่ถือความเสมอภาคเป็นหลัก (Egalitarianism) นั่นเอง

บลูบาชเชอร์ (Brubacher) ยังกล่าวว่า ทฤษฎีการเข้าศึกษาในวิทยาลัยตามแนวคิดของ Egalitarianism นั้นอาจแบ่งออกได้เป็น 2 ทฤษฎี ทฤษฎีแรกเริ่มต้นมาจากคำประกาศอิสรภาพของสหรัฐอเมริกา ซึ่งกล่าวว่า “คนทุกคนถูกสร้างขึ้นมาเท่าเทียมกัน (All men are created equal) ในระยะแรกที่ได้เขียนคำประกาศขึ้นนั้น มีบางคนอย่างเช่น คอร์ด ฮาเวทูล (Claude Helvetius) มีความคิดว่า มนุษย์นั้นถูกสร้างขึ้นมาให้เท่าเทียมกันในด้านความคิดและจิตใจ

ยัง ยัค รูสโซ (Jean Jacques Rousseau) ผู้ซึ่งคิดว่าความไม่เท่าเทียมกันของมนุษย์นั้น เนื่องมาจากความแตกต่างทางด้านการศึกษา ฮาเรส แมน (Harace Mann) ได้กล่าวว่า การศึกษาคือเครื่องมือที่ดีที่สุดที่สามารถทำให้บุคคลเท่าเทียมกัน

อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะยึดหลักที่ว่าคนเรานั้นมีความเท่าเทียมกันโดยธรรมชาติหรือยึดหลักที่ว่า การศึกษาเท่านั้นที่จะช่วยทำให้คนเราเท่าเทียมกันก็ตาม ในทฤษฎีที่สองของ Egalitarianism ยอมรับว่าคนเรานั้นมีความสามารถที่แตกต่างกัน แต่ในทำนองเดียวกันทฤษฎีนี้ก็มุ่งในข้อที่ว่าแต่ละบุคคลควรจะได้รับโอกาสเท่าเทียมกันสำหรับการปรับปรุงแก้ไขในข้อแตกต่างที่มีอยู่

3. การจัดการศึกษาเพื่อความเสมอภาคให้แก่คนทั่วไป (Egalitarianism)

Egalitarianism สนับสนุนความเสมอภาคเป็นหลัก (Advocating the doctrine of equal political, economic, and legal rights for all citizens) เดิมนั้นในความคิดเห็นของพวกชนชั้นสูง ได้กำหนดว่าการศึกษาคือสิ่งสำคัญสำหรับพวก Elite และความคิดเห็นนี้ได้ยึดถือมาจนกระทั่งปี ค.ศ. 1940 ปรัชญาของ Meritocracy นั้นถือว่าประชาชนที่มีความสามารถควรได้รับการศึกษา ความคิดในแนวนี้ได้ถูกกลบกลืนไปกับความคิดเห็นของ Egalitarianism ซึ่งสนับสนุนการเปิดโอกาสให้คนทั่ว ๆ ไปได้รับการศึกษาในระดับสูง ปรัชญาความคิดของทั้ง 3 พวกนี้ได้มีผลหรืออิทธิพลในด้านส่งเสริมการศึกษาในปัจจุบัน โดยเฉพาะของสหรัฐอเมริกา เหตุนี้ถึงแม้ว่าผลที่ออกมาทำให้เห็นได้ชัดว่าแนวความคิดของ Egalitarianism จะได้รับความนิยมต่อไปในอนาคต ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1970 เป็นต้นไป แต่มีวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยบางแห่งยังคงยึดถือ และรับเฉพาะพวกที่มีสติปัญญาสูง (Intellectually elite) เท่านั้น เป็นหลักการที่ว่ามหาวิทยาลัยที่ดีและมีชื่อเสียงต้องการที่จะรักษาระดับการศึกษาหรือมาตรฐานการศึกษาของเขาไว้ ด้วยเหตุนี้สถาบันเหล่านี้จึงมีความจำเป็นที่จะต้องเลือกสรรผู้ที่มีความฉลาดและความสามารถสูงเป็นพิเศษเข้ารับการศึกษาคือ

สถาบันการศึกษานั้นเป็นเสมือนผลพลอยได้จากปรัชญาด้านการศึกษา ซึ่งมีส่วนรับใช้ประชาชนในระบบประชาธิปไตย แนวความคิดของ Egalitarianism และโอกาสที่เท่าเทียมกัน (equality of opportunity) ไม่ได้กำหนดว่าทุก ๆ คนสามารถที่จะเข้าศึกษาในสถาบันหรือในโปรแกรมใดที่เขาต้องการ โดยไม่ถือเอาพื้นฐานที่เขามีมาก่อนเป็นหลัก เพียงแต่ว่าบุคคลนั้นควรจะได้รับการศึกษาโดยพิจารณาถึงผลประโยชน์และความสามารถของเขาเป็นหลัก

ลักษณะการจัดการศึกษาของประเทศไทย

การจัดการศึกษาของประเทศไทย เริ่มมีหลักฐานในสมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี (พ.ศ.1781 - 1921) ซึ่งเป็นการจัดการศึกษาแบบโบราณ มีวังและวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน สำนักเรียนมีสองแห่งคือ วัด เป็นสำนักเรียนของบรรดาบุตรหลานขุนนางและราษฎรทั่วไป มีพระเป็นผู้สอน อีกแห่งหนึ่งคือ สำนักราชบัณฑิต สอนแต่เฉพาะเจ้านายและบุตรหลานข้าราชการเท่านั้น

การศึกษาในสมัยกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. 1893 - 2310) มีลักษณะต่างไปจากสมัยกรุงสุโขทัยตรงที่มีการศึกษาส่วนใหญ่ตกอยู่กับวัด ราษฎรนิยมพาลูกหลานไปเล่าเรียนกับพระเพื่อการเตรียมสำหรับอุปสมบทในกาลข้างหน้า

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2310 - 2431) การศึกษายังคงดำเนินไปเช่นเดียวกับสมัยกรุงศรีอยุธยา กล่าวคือ วัดยังเป็นสถานที่ให้ความรู้แก่พลเมือง การศึกษาที่รัฐเป็นผู้จัดเพิ่งเริ่มขึ้นในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นระยะที่ประเทศไทยเริ่มติดต่อกับชาติตะวันตกอย่างกว้างขวาง และรับอิทธิพลจากประเทศเหล่านั้นเข้ามา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงศึกษาภาษาอังกฤษ และได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จ้างครูชาวอังกฤษเข้ามาถวายอักษรแก่พระราชโอรสและพระราชธิดาด้วย

การศึกษาของไทยได้เริ่มวางรากฐานเป็นแบบแผนในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งโรงเรียนเป็นแห่งแรกขึ้นในพระบรมมหาราชวัง ให้แก่กุลบุตรกุลธิดาได้เล่าเรียน มีความรู้ความสามารถพอที่จะเข้ารับราชการได้ นอกจากนี้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดแบบเรียนหลวง จัดการสอบไล่หนังสือไทย จัดตั้งโรงเรียนหลวงสำหรับราษฎร โรงเรียนเอกชน จัดตั้งหน่วยงานที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษาคือ กรมศึกษาธิการ และมีการประกาศใช้แผนการศึกษาชาติ เป็นฉบับแรกของประเทศ

จะเห็นได้ว่าในช่วงประวัติการจัดการศึกษาของประเทศไทย มีการจัดการศึกษาให้ทั้งเจ้านายชั้นสูง ตลอดจนคนธรรมดาสามัญด้วย แต่สถานศึกษานั้นจัดแยกกันคนละแห่ง และหญิงมีโอกาสเรียนน้อยกว่าชาย

ต่อมาการจัดการศึกษาที่ได้วางรูปแบบไว้ตั้งแต่สมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในระยะที่ผ่านมาก็ได้พยายามแก้ไขเปลี่ยนแปลงหลายครั้ง แต่ก็เป็นที่ประจักษ์กันโดยทั่วไปว่าไม่ทันกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ จนกระทั่งกลายเป็นอุปสรรคต่อการสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าของประเทศไทยในปัจจุบัน เช่น การมุ่งผลิตข้าราชการและแรงงานระดับสูงกำลังก่อให้เกิดปัญหาบัณฑิตว่างงาน การจัดระบบการศึกษาที่มีขั้นตอนในการเลือกเฟ้นคนมากเกินไป และที่จัดการศึกษาให้สูงขึ้นเรื่อยๆ ทำให้มีคนจำนวนน้อยเท่านั้นที่ได้รับประโยชน์จากการศึกษาอย่างเต็มที่ ในขณะที่

ที่คนส่วนใหญ่ถูกทอดทิ้งให้มีความรู้เพียงอ่านออกเขียนได้ หรือกลายเป็นผู้ไร้การศึกษา ในที่สุด

เมื่อมองสภาพและปัญหาการศึกษาไทยในปัจจุบันอย่างรอบด้าน จะเห็นได้ว่าปัญหา ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและสิ่งแวดล้อมต่างๆ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะการ เปลี่ยนแปลงความคิดความปรารถนาของคนไทย และอีกส่วนหนึ่งเป็นผลจากการดำเนินงาน การศึกษาที่ผ่านมาแล้วนั่นเอง ที่ก่อให้เกิดปัญหาที่จำเป็นจะต้องแก้ไข เปลี่ยนแปลง

การที่จะจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพความต้องการทางเศรษฐกิจ พร้อมทั้ง เสริมสร้างและพัฒนาสังคมให้สอดคล้องกับภาวะการณ์ทางเศรษฐกิจและการเมือง การแก้ ปัญหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการศึกษาจึงจำเป็นต้องทำพร้อม ๆ กันให้สอดคล้องสัมพันธ์กัน โดยการ พัฒนาการศึกษา ซึ่งสิ่งสำคัญอันดับแรกคือ ให้มีความเสมอภาคทางการศึกษา โดยพยายาม เสริมสร้างพื้นฐานแห่งโอกาสและสิทธิของประชากรในการได้รับบริการทางการศึกษาที่มีคุณภาพ เท่าเทียมกันในทุกระดับการศึกษา ทั้งนี้เพื่อเร่งให้เกิดความเป็นธรรมในสังคมตามระบอบ ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข และจะก่อให้เกิดผลในทางเพิ่มพูนประสิทธิภาพ และประสิทธิผลทางการศึกษาและการพัฒนาประเทศ และก่อให้เกิดผลโดยตรงต่อประชาชนใน ด้านการพัฒนาความรู้ เพื่อสามารถออกไปประกอบอาชีพต่อไป

1.5 ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษา

ถ้าเราสังเกตธรรมชาติของสิ่งมีชีวิตจะเห็นได้ว่า ถึงแม้จะไม่มีใครสั่งสอนก็มีความรักชีวิต พยายามที่จะหลีกเลี่ยงให้พ้นจากสิ่งที่เป็นอันตรายต่อชีวิต การรักษาชีวิตให้ยืนยาวอยู่ต่อไปให้ นานที่สุดเท่าที่จะนานได้ จึงเป็นหน้าที่ของมนุษย์ที่จะต้องเรียนรู้ให้เข้าใจกลไกและธรรมชาติ ของการเปลี่ยนแปลงต่างๆ เพื่อประโยชน์ในการจัดการชีวิตและสังคมให้สอดคล้องตามกัน อีกประการหนึ่งนั้นกระบวนการเสาะแสวงถ่ายถอดและสร้างสรรค์ความรู้ความเข้าใจของมนุษย์ ก็จำเป็นต้องปรับปรุงให้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและสังคมมนุษย์ที่กำลังเปลี่ยนแปลงไป จึงจะสามารถดำรงคุณประโยชน์อันพึงประสงค์ได้ตลอดไป

บุคคลซึ่งอยู่รวมกลุ่มกันเป็นสังคม จำเป็นต้องเรียนรู้ภาษาร่วมกันเป็นสิ่งถ่ายทอดความ คิดเห็น ความรู้ ความเข้าใจต่อกัน และต่อสังคมอื่น ผู้บริหารกิจการของสังคมจึงมีภาระที่จะต้อง

ดำเนินการให้บุคคลมีความสามารถใช้ภาษาร่วมกัน ตั้งแต่ระยะแรกที่เข้ามาเป็นสมาชิกของสังคม หนึ่ง แม้ว่าประเทศชาติอาจประกอบด้วยกลุ่มชนซึ่งอาจมีพื้นเพวัฒนธรรมแตกต่างกันบ้างก็ตาม ก็เป็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะใช้ภาษาร่วมภาษาเดียวกัน

การที่บุคคลจะดำรงชีวิตในสังคมโดยไม่เป็นภาระแก่ผู้อื่น แล้วยังอาจบำเพ็ญคุณประโยชน์แก่สังคมได้ด้วยนั้น อย่างน้อยต้องมีความสามารถในการประกอบกิจการ อันก่อให้เกิดผลิตผลเป็นปัจจัยสำหรับการดำรงชีวิตในสังคม จึงต้องมีกระบวนการเสริมสร้างความสามารถในการประกอบอาชีพให้เกิดขึ้นในสมาชิก โดยอาศัยทั้งรากฐานความรู้และประสบการณ์ที่มนุษย์ได้สะสมกันมา กับที่ได้สร้างสรรค์พัฒนาใหม่ตามความต้องการของสังคมปัจจุบัน

รากฐานสำคัญของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย คือความเคารพในความเป็นมนุษย์และในสิทธิเสรีภาพของแต่ละบุคคลอันมิควรล่วงละเมิด ในขณะที่เดียวกันก็เน้นความสำคัญของความรับผิดชอบที่บุคคลพึงมีต่อสังคมส่วนรวมด้วย พลเมืองในระบอบประชาธิปไตยทุกคนจึงมีโอกาสเท่าเทียมกัน ในการที่จะเติบโตขึ้นในบรรยากาศอันเกื้อหนุน ส่งเสริมเขาให้มีอิสระเสรีภาพ และควรจะได้มีการส่งเสริมให้เขาเติบโตขึ้นเป็นผู้มีน้ำใจเที่ยงธรรม สามารถแก้ปัญหาขัดแย้งต่าง ๆ ได้ตามวิถีทางแห่งเหตุผลและคุณธรรมตามแบบแห่งอารยชน และพร้อมเสมอที่จะเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อส่วนรวม

โดยเหตุที่ความรู้และประสบการณ์เป็นพลัง และเป็นสิ่งที่จะขจัดปัญหาและส่องสว่างวิถีชีวิต มนุษย์จึงได้ทุ่มเทพยายามเพื่อการเก็บรักษา ถ่ายทอด และเสาะแสวงหาความรู้ที่กว้างขวางลึกซึ้งยิ่งขึ้น โดยการสร้างระบบและกรรมวิธีเพื่อดำเนินการอันได้แก่การศึกษา

จะเห็นได้ว่าการศึกษาคือกระบวนการที่จรรโลงและสืบทอดมรดกทางปัญญาและวัฒนธรรม ซึ่งบรรพบุรุษได้สร้างสมไว้ รวมทั้งเป็นแสงสว่างที่จะนำไปสู่ความรู้ ความเข้าใจ ธรรมชาติ อันเป็นสิ่งใหม่เพื่อชีวิตและสังคมที่ดีขึ้น ประกอบกับเป็นตัวเชื่อม การสื่อสารความคิด ความเข้าใจระหว่างบุคคลและกลุ่มบุคคล จึงเป็นพื้นฐานในความมั่นคงของสังคม และความมั่นคงของประเทศชาติ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง การทหาร และเป็นพื้นฐานโดยตรงในด้านสังคมจิตวิทยา หากปราศจากการศึกษาอันเป็นระบบและกระบวนการที่สำคัญอันเกี่ยวเนื่องกันตลอดชีวิตมนุษย์ที่สอดคล้องสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทั้งด้านสังคมและธรรมชาติของสังคมนั้นๆ ประเทศชาติก็อาจจะอยู่รอดไม่ได้

การศึกษาเป็นตัวเร่งที่สำคัญที่สุดที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการในสิ่งต่างๆ ในสังคม โดยมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญดังนี้คือ

1. มุ่งให้บุคคลมีความสามารถในอาชีพไม่ว่าผู้นั้นจะอยู่ในอาชีพใด การศึกษามุ่งให้บุคคลมีทักษะในวิชาชีพของตน โดยสมัครใจและเต็มใจ ไม่รังเกียจว่าอาชีพของตนจะสูงค่าอย่างไร เพราะให้ถือเสียว่าอาชีพทุกอย่างเป็นการสร้างสรรค์และอำนวยความสะดวกสบายให้แก่สังคม

2. มุ่งให้บุคคลเข้าสังคมได้ ผู้มีการศึกษาย่อมทราบดีเพราะได้เรียนรู้เกี่ยวกับสังคม รู้จักปรับตัวให้เหมาะสมกับสถานการณ์ว่าจะทำตัวอย่างไรในสังคมแบบนั้น

3. มุ่งให้มีจิตใจเพื่อสังคม รู้จักเคารพสิทธิของผู้อื่น รู้จักให้และรับ คนเราจะเข้าสังคมได้ก็จำเป็นจะต้องรู้จักกฎเกณฑ์และระเบียบของสังคมเสียก่อน เพื่อเป็นการเสริมสร้างบุคลิกลักษณะของตนเอง นอกจากนี้ยังต้องรู้จักการเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และต้องคิดว่าประโยชน์ส่วนรวมนั้นสำคัญกว่าประโยชน์ส่วนตัว เมื่อบุคคลปฏิบัติได้ก็ย่อมจะได้รับประโยชน์นานาประการอันเป็นผลพลอยได้จากการมีจิตใจเพื่อสังคม

4. มุ่งให้บุคคลทำงานที่มีประโยชน์แก่ตัวเองและสังคม ผู้ที่ได้รับการศึกษาย่อมรู้จักคุณค่าของงานที่ทำ อันเป็นผลตอบแทนในการใช้แรงงานในทางที่ดีและสุจริต เพื่อความสงบสุขของสังคม เพราะการทำงานที่มีประโยชน์เป็นการสร้างผลิตผล และใช้ทรัพยากรธรรมชาติไปในทางที่ถูก ไม่เป็นการทำลายเศรษฐกิจของประเทศชาติ หรือทรัพยากรของชาติ งานที่มีประโยชน์นี้ต้องเป็นงานที่สุจริต ดังนั้น งานสุจริตทุกอย่างไม่ว่างานอะไรมีประโยชน์ทั้งนั้น ซึ่งเป็นธรรมดาอยู่เองที่บุคคลกระทำย่อมมีประโยชน์ต่อตัวเองและสังคม

กล่าวอีกนัยได้ว่า การศึกษาช่วยพัฒนามนุษย์ในหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะช่วยพัฒนาทางด้านพุทธิศึกษา (Intellectual Education) อันได้แก่ สติปัญญาหรือมันสมองให้มนุษย์มีความฉลาดและรอบรู้ทั้งที่ใช้ความคิดและความจำ พัฒนาการทางด้านจริยศึกษา (Moral Education) ความประพฤติและจิตใจ ให้มีความประพฤติดี มีจิตใจที่มีคุณธรรม มีมนุษยธรรม มีวัฒนธรรม และศีลธรรม ที่สังคมนั้น ๆ ยึดถือหรือที่สังคมต้องการ พัฒนาการทางด้านพลศึกษา (Physical Education) คือความเจริญทางร่างกายให้มีพละทานามัยแข็งแรง มีสุขภาพดี มีความคล่องแคล่วในการใช้อวัยวะต่าง ๆ ปลอดภัยจากโรคภัยไข้เจ็บ ปลอดภัยจากอุบัติเหตุต่าง ๆ มีความรู้ความเข้าใจในเพศศึกษา และการดำรงชีวิตในครอบครัว ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ และรู้จักวิธี

พักผ่อนที่ทำให้ร่างกายมีสุขภาพดียิ่งขึ้น และประการสุดท้ายหัตถศึกษา (Manual Education) การศึกษายังช่วยปูพื้นฐานให้รู้จักใช้มือ และความชำนาญต่าง ๆ เป็นการค้นคว้าหาความสามารถของตนในการประกอบอาชีพให้รู้ว่าจะมีฝีมือประกอบอาชีพที่ต้องใช้แรงงานมนุษย์ได้หรือไม่ ถ้าได้ควรเป็นอาชีพประเภทใด ขณะเดียวกันเป็นการฝึกอบรมให้ขยันขันแข็ง ไม่เลื่องงาน และไม่ดูถูกฝีมือที่มนุษย์ใช้แรงงานของตนทำจนเป็นผลงานออกมา

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนา ความรู้ ความคิด ความประพฤติ ทัศนคติ ตลอดจนคุณธรรมของบุคคล ดังนั้น การศึกษาจึงเป็นกุญแจไขไปสู่ความเจริญทุกด้านในสังคม ด้วยเหตุนี้การศึกษาจึงมีประโยชน์ต่อบุคคลและสังคม พอสรุปได้ดังนี้

1. การศึกษาช่วยพัฒนาคนในสังคมให้รู้จักเลือกสรรพฤติกรรมที่เหมาะสมมาใช้กับตนเอง ให้รู้จักพัฒนาอาชีพของตนเอง และมีส่วนช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรในประเทศได้อย่างฉลาด นั่นคือ

1.1 มีความสามารถในการเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ คือ สามารถอยู่ร่วมในสังคมได้เป็นอย่างดี และดำเนินชีวิตที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม

1.2 มีความสามารถที่จะประกอบอาชีพสุจริตตามความถนัด และความชำนาญที่ตนได้ศึกษา เพื่อการดำรงชีวิตของตนและครอบครัวให้เป็นภาระแก่สังคมที่ตนอยู่ด้วย

2. การศึกษาสามารถที่จะอบรมสมาชิกของสังคมให้รู้จักใช้เหตุผล ใช้สติปัญญาในการแก้ไขปัญหาของตนเองและสังคมอย่างถูกต้องตามทำนองคลองธรรม ดังนี้คือ

2.1 รู้จักแสวงหาความรู้เพื่อส่งเสริมสติปัญญาและมีสติสัมปชัญญะ สามารถตัดสินใจคิดหาเหตุผลอย่างมีวิจารณ์ญาณ

2.2 มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

2.3 รู้จักเคารพและปฏิบัติตามสิทธิหน้าที่ ความเสมอภาค และหลักการของระบอบประชาธิปไตย มีความรู้ความเข้าใจในระบบประชาธิปไตยตื่นตัวทางการเมือง

2.4 มีความภูมิใจ ความผูกพัน และความรู้สึกรักชาติบ้านเมือง

2.5 มีความยึดมั่นศรัทธาในชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ซึ่งช่วยให้ประเทศชาติมีความมั่นคง มีเสถียรภาพ เอกภาพและความเจริญก้าวหน้าของชาติ

- 2.6 รู้คุณค่า ชื่นชมในศิลปวัฒนธรรม ประเพณีอันดีงาม
- 2.7 ให้อัปเดตทำตนให้เป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว สังคม และประเทศชาติ
- 2.8 รู้จักใช้และสงวนทรัพยากรธรรมชาติและสาธารณสมบัติ
- 2.9 สามารถอยู่ร่วมและทำงานกับผู้อื่นได้ และทำงานให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม และประเทศชาติ

3. การศึกษามีส่วนอบรมบ่มนิสัยให้ประชาชนเป็นผู้มีความขยัน อดทน ซื่อสัตย์ ประหยัด และมีระเบียบวินัย มีสติ มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความภาคภูมิใจในศักดิ์ศรีของตน รู้จักพึ่งตนเอง รู้จักขวนขวายปรับปรุงความเป็นอยู่ของตนเองให้ดีขึ้น มีกิจนิสัยที่ดีในการปฏิบัติงาน

4. การศึกษาช่วยให้ประชาชนดำเนินชีวิตอย่างสงบสุข เช่น รู้จักรักษาสุขภาพอนามัย ทั้งส่วนตนและชุมชน มีศรัทธาในศาสนาที่ตนนับถือ มีศีลธรรม รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

5. การศึกษาทำให้เกิดความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี อันเป็นสิ่งทำให้ประชากรทั่วโลกมีชีวิตความเป็นอยู่ที่สะดวกสบายขึ้น เพราะมีการศึกษาค้นคว้าวิจัยเกิดขึ้น มีประดิษฐกรรมและสินค้าใหม่ ๆ เกิดขึ้น ความรู้และวิทยาการต่าง ๆ เป็นไปอย่างกว้างขวาง เพราะการสื่อสารคมนาคมสะดวก รวดเร็ว ความรู้ทางวิทยาศาสตร์นำไปประยุกต์ใช้ในวงการต่าง ๆ เช่น ทางการแพทย์ การอุตสาหกรรม ธุรกิจการค้า ฯลฯ

6. การศึกษามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาประเทศ ทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม เช่น ด้านการเมือง การศึกษาทำหน้าที่ปลูกฝังให้ประชาชนยึดมั่นในระบอบการเมืองของประเทศ ทางเศรษฐกิจ การศึกษาช่วยพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ทำให้เป็นผู้ผลิตและผู้บริโภคที่ดี การศึกษาเป็นผู้ผลิตกำลังคนตามความต้องการทางเศรษฐกิจ และด้านการพัฒนาสังคม การศึกษามีบทบาทในการส่งเสริมและอนุรักษ์ไว้ซึ่งศาสนา มรดกทางวัฒนธรรมอันดีงามของประเทศชาติ

การศึกษาได้นำเอาศาสตร์สาขาต่าง ๆ มาสัมพันธ์เกี่ยวข้องเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการ ศึกษา แบ่งเป็น 2 กลุ่มคือ

- 1. วิชาที่เป็นพื้นฐานหลักในการจัดการศึกษาโดยตรง ได้แก่
 - 1.1 ปรัชญาการศึกษา
 - 1.2 ประวัติการศึกษา

- 1.3 จิตวิทยาการศึกษา
- 1.4 สังคมวิทยาการศึกษา
- 1.5 การศึกษาเปรียบเทียบ
- 1.6 นวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษา
2. วิชาอื่น ๆ ที่มีบทบาทสัมพันธ์กับการจัดการศึกษา ได้แก่
 - 2.1 เศรษฐศาสตร์
 - 2.2 การเมือง
 - 2.3 ศาสนาและวัฒนธรรม
 - 2.4 ความมั่นคงแห่งชาติ
 - 2.5 นิเวศวิทยา
 - 2.6 ประชากรศึกษา

(วิไล ตั้งจิตสมคิด, 2539 : 39 - 40)

จะเห็นได้ว่า ประโยชน์ที่มนุษย์เราได้รับจากการศึกษามีมากมาย การศึกษามีส่วนช่วยพัฒนาคนในสังคมให้รู้จักเลือกสรรพฤติกรรมที่เหมาะสมมาใช้กับตนเอง ให้รู้จักพัฒนาอาชีพของตน และมีส่วนช่วยให้รู้จักอนุรักษ์ทรัพยากรในประเทศได้อย่างฉลาดด้วย ในประเทศที่ล้าหลังทางเศรษฐกิจมีผลเนื่องมาจากมีพื้นฐานการศึกษาต่ำของพลเมือง การศึกษาต่ำมีผลทำให้ผลผลิตของประเทศและรายได้ของประเทศต่ำ และในทางตรงกันข้าม ถ้าพลเมืองของประเทศได้รับการศึกษาดีจะมีผลต่อผลผลิตและรายได้ของประเทศ การศึกษาเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับพลเมืองของประเทศ ประเทศจะเจริญก้าวหน้าได้อย่างรวดเร็ว มีเสถียรภาพมั่นคง มีระดับการดำรงชีวิตสูง ย่อมขึ้นอยู่กับการศึกษาของประเทศนั้น ๆ

การให้การศึกษา นอกจากจะทำให้สมาชิกของสังคมมีความรู้ มีศีลธรรม มีมารยาทดี มีร่างกายแข็งแรง เท่านั้นยังไม่พอ การศึกษาจะต้องฝึกอบรมให้ประชาชนมีความสามารถประกอบอาชีพที่เหมาะสมตามความต้องการและความเจริญของประเทศอีกด้วย

การศึกษาส่งเสริมให้พลเมืองมีความสามารถ 2 ประการคือ

1. ความสามารถในการที่จะเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ คือ สามารถอยู่ร่วมในสังคมได้เป็นอย่างดี และดำเนินชีวิตให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม
2. ความสามารถที่จะประกอบอาชีพสุจริตตามความถนัด และความชำนาญที่ตนได้ศึกษามา เพื่อกำหนดชีวิตของตนและครอบครัวให้เป็นภาระแก่สังคมที่ตนอยู่ด้วย

นอกจากนี้ การศึกษายังสามารถส่งเสริมในเรื่องดังต่อไปนี้คือ

1. ความสามารถ จะอบรมสมาชิกของสังคมให้รู้จักใช้เหตุผล ใช้สติปัญญาในการแก้ปัญหาของตนเองและสังคมอย่างถูกต้องตามทำนองคลองธรรม
2. ให้รู้จักแสวงหาความรู้ เพื่อส่งเสริมสติปัญญาและมีสติสัมปชัญญะ สามารถตัดสินใจคิดหาเหตุผลอย่างมีวิจารณ์ญาณ
3. ให้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
4. ให้รู้จักเคารพและปฏิบัติตามสิทธิหน้าที่ ความเสมอภาคและหลักการของระบอบประชาธิปไตย
5. ให้มีความรักชาติ และภาคภูมิใจในความเป็นมาของบ้านเมือง
6. ให้มีความเข้าใจอันดีระหว่างชาติ
7. ให้สำนึกและช่วยกันรักษาความมั่นคง เสถียรภาพ เอกภาพ และความเจริญก้าวหน้าของชาติ
8. ให้รู้คุณค่า ชื่นชมในด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณีอันดีงาม
9. ให้รู้จักทำตนให้เป็นสมาชิกที่ดีในครอบครัวและสังคม
10. ให้รู้จักใช้และสงวนทรัพยากรธรรมชาติ และสาธารณสมบัติ
11. สามารถอยู่ร่วมและทำงานกับผู้อื่นได้ และทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมและประเทศชาติ

การศึกษายังมีส่วนอบรมปมนิสัยให้ประชาชนเป็นผู้มีความขยัน อดทน ซื่อสัตย์ ประหยัด และมีระเบียบวินัย มีสติ มีความเชื่อมั่นในตนเอง และมีความภาคภูมิใจในศักดิ์ศรีของตน ให้รู้จักพึ่งตนเอง และรู้จักชวนชววยปรับปรุงความเป็นอยู่ของตนเองให้ดีขึ้น ให้มีกิจนิสัยที่ดีในการปฏิบัติงาน

นอกจากนี้ การศึกษายังช่วยให้เราดำเนินชีวิตอย่างสงบสุข เช่น ให้อัจฉกรศึกษาสุขภาพ และอนามัยทั้งส่วนตนและชุมชน ให้อศรภทธานศาสนาที่ตนนับถ่อ มีศีลธรรม รู้จักใช้เวลาร่าง ให้อเป็นประโยชน์ ให้อมีความรู้ความสามารถในการประกอบกรงาน รักที่จะประกอบอาชีพที่ สุจริต